

KÜLFÖLDI NYELVTUDOMÁNYI FOLYÓIRATOK ' A MAGYAR KÖNYVTÁRAKBAN

BÜKY BÉLÁNÉ

Az Országos Könyvtárügyi Tanács megbízásából 1983. őszén néhány tudományterület – közöttük a nyelvtudomány – nyugati devizás szakfolyóiratokkal való ellátottságának vizsgálata kezdődött el. A vizsgálandó tudományterületek egyedi sajátosságait figyelembe vevő konkrét módszerek alapján folytak az elemzések. A továbbiakban ismertetem az MTA Könyvtára – mint a nyelvtudomány gyűjtéséért felelős országos szakkönyvtár – égisze alatt lefolytatott vizsgálat gondjait, tapasztalatait, eredményeit.

A legfontosabb általános érvényű tanulság az, hogy e konkrét vizsgálat tovább erősítette a folyóiratokra vonatkozó különféle kutatásokkal (például használatuk elemzése stb.) kapcsolatban már másutt is hangoztatott kívánalom jogosultságát, hogy a keresztmetszetszerű felméréseket folyamatos vizsgálattá kell kiszélesíteni, mert csak az állandóan figyelemmel kísért – a kiadványtípus jellegéből is fakadó – permanens változások ismeretében, azaz állandó visszacsatolással lehet a vizsgálati eredményeket megnyugtató módon a gyakorlatban hasznosítani.

A vizsgálat menete

Első lépésként a jelenleg Magyarországon rendelkezésre álló forrásokból¹ összeállítható legteljesebb nyugati devizás nyelvészeti (és határterületi) folyóiratok 1271 tételt tartalmazó, a viszonyítás alapját képező bibliográfiája készült el. Néhány, egyetlen forrásban sem szereplő folyóiratcím is belekerült a jegyzékbe; ezeket az MTA Könyvtára periodikumállományának katalógusából nyertük. A 25 szakcsoportba sorolt periodikumok az orientalisztika és a klasszika-filológia kivételével a nyelvtudomány valamennyi területét felölelik; az említettek külön-külön vizsgálat tárgyát képezik majdan.

A Bradford-féle szóródási törvény értelmében a felhasznált csaknem valamennyi forrás, bibliográfiák és referáló lapok egyaránt, a tisztán nyelvészeti folyóiratok mellett bőven tartalmaztak határterületi periodikumokat is. Így a különféle források címanyagának amúgy is munkaiigényes összedolgozását egy szükségzerű, előzetes, intenzív szelektálás tovább nehezítette. További gondot jelentett, hogy az interdiszciplináris folyóiratok tényleges szakterületi hovatartozását az egyes források egymástól eltérően ítélték meg több folyóirat esetében. Egyazon pszicholingvisztikai tárgykorú folyóiratot az egyik forrás elsősorban a nyelvészet, egy másik, alapvetően a pszichológia tárgykörébe sorolt. E jelenség ismeretében, az imént említett szelektálással párhuzamosan a más szakokba sorolt, de ugyanakkor alapvetően fontos nyelvészeti periodikumok „előbányászásának” bonyolult feladatát is meg kellett valósítanunk.

A szakemberek számára bizonyára nem meglepő azon állításunk, hogy egy ilyen gondosan és körültekintően összeállított szakfolyóiratlista sem tekinthető változatlan formájában hosszú távon keresztül viszonyítási alapnak. Új források bukkantak fel, amelyek új nyelvészeti periodikumokról adnak hírt, s ezekkel előbb-utóbb ki kell anyagunkat bővíteni; a vizsgálatba bevont periodikumok közül pedig nem egy időközben már megszűnt, mások címet változtattak. (A folyamatos vizsgálat ebből következően is megcáfolhatatlanul indokolt.)

A lista összeállítása után szakembereket² kértük fel, hogy e „világbibliográfiából” kiválasszák a nyelvtudomány legfontosabb, ún. magfolyóiratait, s ezzel párhuzamosan kiiktassák alaplistánkból azokat a címeket, amelyeknek meglétét nélkülözni tudja a hazai kutatás. A hazai kutatás számára szükséges folyóiratokat a felkért szakkutatóknak három fokozatú fontossági sorrendbe kellett besorolniuk. (Az értékelő munkában részt vevő 9 szakkutató különböző szinten foglalkozott a vizsgálatra szánt periodikumanyag rangsorolásával. Volt, aki minden szakterület általa ismert periodikumát értékelte, mások csak a közvetlen szakterületük, vagy az ahhoz még kapcsolódó területek anyagával foglalkoztak.)

A szakmai értékelés tapasztalatai a következők. Elégge egyértelműen különítették el azokat a folyóiratokat, amelyeket a magyar nyelvészeti kutatások nélkülözni tudnak. A három fokozatú fontossági sorrendbe való besorolásnál azonban már több periodikum esetében eltérő értékeléseket kaptunk. Ilyen esetekben mindig az illető szűkebb szakterület közvetlen művelőjének – ha volt ilyen a szakértők között – véleményét fogadtuk el. Ennek hiányában a periodikumot ismerő források száma és értéke; az Akadémiai Könyvtárba járó folyóiratok esetében használatuk többéves adatai, s végül saját, hosszú szakmai gyakorlatra alapozott anyagismeretünk segített dönteni. Az egyes folyóiratok szakmai megítélésénél mutatkozó eltérő véleményeket tényként kell elfogadnunk. Ebből nem az következik, hogy a szakkutatók véleményét hasonló feladatoknál a jövőben is bármikor nem lenne szükséges vagy célravezető kikérni, hanem inkább az, hogy a szakterület gyűjtéséért felelős könyvtárosok az ilyen jellegű munkálatoknál a szakkutatók nem nélkülözhető partnerei.

(Az eltérő megítélések számos objektív és szubjektív okra vezethetők vissza; ezek felderítése azonban már nem tartozik jelen helyzetfelmérő vizsgáldásunk körébe. Itt csak jelezzük, hogy értékelésszociológiai problémákról van szó.)

Második lépésben a viszonyítás alapját képező folyóiratcímanyagot összevetettük a hazai gyűjtemények állományával. Az összevetés alapját a Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa (OSZK), az Egyetemi Könyvtár 1984-re vonatkozó lelőhelyjegyzéke, valamint az MTA Könyvtára hálózati folyóiratkatalógusa képezte.

Harmadik lépésként felvázoltuk a helyzetképet és különböző megközelítések szerint értékeltük. Mielőtt erre részleteiben rátérnénk, közöljük az összefoglaló adatokat.

Az 1271 periodikumcímet magában foglaló jegyzék anyaga a szakmai értékelés után a következőképpen oszlott meg:

A periodikumok		
értékelése	száma	%-ban
I-es, II-es és III-as fontossági fokozattal bír	824	64,8
Nélkülözhetők a magyar kutatás számára	366	28,8
A vizsgálat során sorozatnak bizonyult	74	5,8
A vizsgálat idejére megszűnt	6	0,5
Magyarországra tevődött át megjelenése	1	0,1
Összesen:	1271	100,0

A 824 „fontos” periodikum megoszlása

Fontossági fokozat	Periodikumok		Ebből az országban megvan		Ebből az országban nincs meg	
	száma	%-ban	címek száma	a fokozatokhoz tartozó periodikumok %-ában	címek száma	a fokozatokhoz tartozó periodikumok %-ában
I.	288	34,9	206	71,5	82	28,5
II.	237	28,8	108	46,0	129	54,0
III.	299	36,3	103	34,0	196	66,0
Összesen:	824	100,0	417	51,0	407	49,0

A fenti adatsorokhoz csupán két értékelő megjegyzést kívánunk fűzni:

- örvendetes az a tény, hogy a legfontosabbnak ítélt folyóiratok nagyobb arányban férhetők hozzá hazai könyvtárainkban, mint a II-es vagy III-as fontossági fokozatúak;
- elgondolkodtató viszont az a tény, hogy a nyelvészeti kurrens külföldi periodikumtermésnek csaknem fele az országban egyetlen példányban sem hozzáférhető.

I-es fontossági fokozatú periodikumok

Az adatok azt mutatják, hogy az országban meglévő legfontosabb külföldi periodikumok 98,5%-a Budapesten megtalálható, vidéken viszont csak 39%-uk érhető el. A példányszámok tekintetében még kedvezőtlenebb a vidéki kutatóhelyek helyzete, mivel az országban fellelhető összes példányszám (617) 73%-a Budapesten van. A fővárosban hozzáférhető 203 periodikum közül 180 (89%!) az MTA Könyvtárában megtalálható; ez egyben azt is jelenti, hogy a 452 példány 40%-a (180 pld) is ide összpontosul. A fennmaradó 272 példány további 60 budapesti intézmény között oszlik meg. Az ELTE Könyvtárában

és a hálózatához tartozó mintegy 20 tanszéki könyvtárban pl. 77 folyóirat (a Budapesten hozzáférhető 38%-a) 116 példánya (a Budapesten elérhető összes példányszám 26%-a) áll elsősorban az egyetemi oktatók és hallgatók rendelkezésére.

Példányszám	Periodikum		Ezek közül				
	db	%	Budapesten		Vidéken		Együtt pld
			db	pld.	db	pld	
1	86*	41.8	83	83	3	3	86
2	34	16.5	34	61	7	7	68
3	24	11.7	24	57	14	15	72
4	26	12.6	26	67	23	37	104
5	13	6.3	13	48	12	17	65
6	8	4.0	8	30	8	18	48
7	3	1.5	3	12	3	9	21
8	4	1.9	4	20	4	12	32
10	2	0.9	2	12	2	8	20
13	2	0.9	2	16	2	10	26
14	1	0.5	1	14	–	–	14
18	2	0.9	2	23	2	13	36
25	1	0.5	1	9	1	16	25
Összesen:	206	100,0	203	452	81	165	617

* Ebből 74 csak az MTA Könyvtárában van meg.

A regionális megoszlás képét tovább finomíthatjuk a következő adatokkal: a vidéken található 165 példány közül 66 (40%) Debrecenben (a KLTE Központi Könyvtárban, valamint a hálózatához tartozó tanszéki könyvtárakban), 54 (33%) Szegeden (a JATE Központi Könyvtárban és a hozzá tartozó tanszéki könyvtárakban), 17 (10%) pedig Pécsen van (a JPTE Központi Könyvtárban és a Tanárképző Kar Könyvtárban). A további 28 példány 12 más vidéki város 16 kutatóhelye, intézménye stb. között oszlik meg. Figyelemre méltóan sajnálatos jelenség, hogy a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola, valamint a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtára mindössze 1-2 periodikummal rendelkezik a vidéken fellelhető 81 cím közül.

A nagy példányszámban meglevő periodikumok egy része nyelvtanulási, illetve – tanítási segédeszköz, s így több példányban való meglétük nemcsak nyelvészeti gyűjtőkörű könyvtárakban is – indokolt. Más részük olyan átfogóbb tárgy körű folyóirat, melyet egyidejűleg több tudományterület tart a maga számára kiemelkedően fontosnak (pl. filológia, néprajz stb.), s az érdeklődésnek ez a halmozódása eredményezi a többes-példányokat. Végezetül, de nem utolsó sorban, éppen a nyelvtudomány területén vannak olyan kézikönyvszerű periodikumok, melyek használata olyan intenzív, hogy egy kutatási

helyen akár több példányos meglétük sem felesleges pazarlás. Bár erre a mai takarékoságra serkentő időkben nem akad példa, mégis szükségesnek tartottuk megjegyezni, hogy rámutassunk, térben egymáshoz közeli kutatóhelyek nemcsak presztizsből ragaszkodhatnak ugyanazon folyóiratok előfizetéséhez.

Nem lenne teljes a helyzetkép, ha az országban meg nem levő periodikumokról nem ejtenénk néhány szót. A szakkutatók által elsőrendűen fontosnak ítélt periodikumok közül 82 (28,5%) nincsen meg egyetlen példányban sem az országban. A vizsgálat során általunk alkalmazott 25 nyelvtudományi szakterület közül 16 között oszlanak meg különféle arányban a hiányok. A legtöbb hiány a germanisztika területére esik: 25 cím. Az általános nyelvészet áll a második helyen 17 hiányzó periodikumával, majd ezt követi a romanisztika 11 folyóirattal; említésre méltó még a szemiotika szak a maga 6 hiányával. Az összes meg nem levő periodikum 72%-a erre a négy szakterületre esik. Megemlítjük még, hogy a hiányzók közül 3 folyóirat néhány évvel ezelőtt még járt az Akadémiai Könyvtárba csere útján, de a cserekapcsolat megszűntével előfizetésükre nem volt anyagi lehetőség. Egy negyedik folyóirat esetében is egészen friss a hiány, mivel ez a nyelvtanítással foglalkozó periodikum 1983-ig járt az ELTE Német Nyelv és Irodalom Tanszékére, amikor is a devizatakarékossági intézkedések miatt előfizetését törölték.

II-es fontossági fokozatú periodikumok

Az országban meglévő II-es fontossági fokozatú periodikumok a következőképpen oszlanak meg példányszámuk szerint, valamint a fővárosi és a vidéki gyűjtemények között.

Példányszám	Periodikum		Ezek közül				
	db	%	Budapesten		Vidéken		Együtt
			db	pld	db	pld	pld.
1	59*	54.6	52	52	7	7	59
2	21	19.4	21	41	1	1	42
3	12	11.1	12	27	7	9	36
4	9	8.3	9	24	8	12	36
5	5	4.6	5	18	5	7	25
6	1	1.0	1	5	1	1	6
10	1	1.0	1	7	1	3	10
Összesen:	108	100.0	101	174	30	40	214

* Ebből 48 csak az MTA Könyvtárában van meg.

A fenti adatsorok azt tanúsítják, hogy a kutatók által közepes értékűnek ítélt kurrens külföldi periodikumok döntő többsége, pontosan 93,5%-a Budapesten hozzáférhető, vidéken azonban csak 28%-uk érhető el. A példányszámok tekintetében szintén igen kedvezőtlen az arány a vidéki kutatóhelyek kárára, mivel az országban meglévő összes példányszám (214) 81%-a Budapesten összpontosul. Az Akadémiai Könyvtár a II-es fon-

tossági fokozatú folyóiratok esetében is messze a legtöbb periodikummal rendelkezik, mivel a Budapesten fellelhető 101 folyóirat közül 94 (93%) itt megtalálható. Más vonatkozásban, illetve összefüggésben ez az adat azt is jelenti, hogy a Budapesten levő 174 példány 54%-a (94 pld) az Akadémiai Könyvtárban áll a kutatók rendelkezésére.

A fennmaradó 80 példány további 30 budapesti intézmény között oszlik meg. Mint fontos nyelvészeti kutató- és oktatóhelyen az ELTE Könyvtárban és hálózatának 12 tanszéki könyvtárban 31 periodikum (a Budapesten fellelhető 31%-a) 36 példánya (a Budapesten elérhető összes példány 21%-a) szolgálja a szakirodalmi igényeket.

A regionális helyzetkép a vidéki példányok meglehetősen koncentráltságát mutatja. 40 példány közül 24 (60%) Debrecenben a KLTE Központi Könyvtárban, valamint 6 tanszéki könyvtárban érhető el. A vidéki példányok fennmaradó 40%-a 6 város között oszlik meg, (Pécsett 3 pld, Szegeden 4 pld, Keszthelyen 3 pld, Győrben 1 pld, Miskolcon 1 pld, Veszprémben 4 pld).

Az egyetlen viszonylag nagy példányszámban (10 pld) meglevő periodikum átfogóbb tárgykörénél fogva nemcsak a nyelvészek érdeklődésére tarthat számot.

A II-es fontossági fokozatba sorolt folyóiratok közül 129 (54%) nincs meg egyetlen példányban sem az országban. A 25 nyelvtudományi szakterület csaknem mindegyikére, pontosan 21 szakterületre esik több-kevesebb hiányzó periodikum. Számszerűen a legtöbb hiány az általános nyelvészet (40 cím), a germanisztika (22 cím), a nyelvtanítás és nyelvtanulás (14 cím) és a romanisztika (12 cím) területére esik. Erre a négy szakterületre összpontosul a hiányként regisztrált folyóiratok 68%-a.

A jelen vizsgálat idején hiányzó periodikumok közül kettő néhány évvel ezelőtt még járt az Akadémiai Könyvtárba.

III-as fontossági fokozatú periodikumok

Az országban meglevő III-as fontossági fokozatú periodikumok a következőképpen oszlanak meg példányszámuk szerint, valamint a fővárosi és a vidéki gyűjtemények között.

Példány- szám db	Periodikum		Ezek közül				
	db	%	Budapesten		Vidéken		Együtt pld
			db	pld	db	pld	
1	70*	68,0	68	68	2	2	70
2	17	16,5	17	31	3	3	34
3	5	4,9	5	14	1	1	15
4	3	2,9	3	7	3	5	12
5	4	3,9	4	17	1	3	20
6	3	2,9	3	10	3	8	18
7	1	0,9	1	5	1	2	7
Összesen:	103	100,0	101	152	14	24	176

* Ebből 59 csak az MTA Könyvtárban van meg.

A fenti adatok azt bizonyítják, hogy a III-as fontossági fokozatú periodikumok esetében is – csakúgy, mint az előző kettőnél, – a budapesti ellátottság kiemelkedően magas. E periodikumok 93%-a megtalálható ugyanis a főváros valamelyik könyvtárában, kutatóhelyén. Vidéken viszont mindössze 14%-uk érhető el. A példányszámok esetében is hasonlóan magas az arány a budapesti kutatóhelyek javára, mivel az országban fellelhető összes példányszám (176) 86%-a Budapesten van. A fővárosban fellelhető 101 folyóirat közül 83 (82%) az MTA Könyvtárában megtalálható s ez egyúttal azt jelenti, hogy a 152 példány 55%-a megvan az Akadémiai Könyvtárban.

A fennmaradó 69 példány további 29 budapesti intézmény között oszlik meg. Az ELTE Könyvtárában és hálózatának 11 tanszéki könyvtárában 27 folyóirat (a Budapesten hozzáférhető 27%-a) 34 példánya, (a Budapesten elérhető példányok 22%-a) található.

A regionális helyzetkép a példányok eléggé széles körű megoszlásáról tanúskodik. A vidéken található 24 példány 9 város 14 kutatóhelye között oszlik meg, a következőképpen: Debrecen 7 pld, Szeged 6 pld, Pécs 4 pld, Győr 2 pld, Veszprém 2 pld, Szombathely 1 pld és végül Miskolc 1 pld.

A fontossági fokozat harmadik szintjén álló periodikumok közül a többség, szám szerint 196 (66%) az országban sehol sem érhető el. A 25 nyelvtudományi szakterület közül csak a finnugrisztika és a pszicholingvisztika területén nem találtunk hiányzó folyóiratokat. Szám szerint a legtöbb hiányzó periodikum (66 cím) az általános nyelvészet területére esett, ezt követte a nyelvtanítás, nyelvtanulás szakcsoportja (25 cím). Az abszolút értékeket illetően még a germanisztika (20 cím) és a romanisztika (18 cím) szakhiányait érdemes külön említeni, már csak azért is, mivel az összes meg nem levő folyóirat (196 cím) 66%-a a fent említett 4 szakterületre esik.

Példányszámok és megoszlásuk

A különféle értékű, színvonalú periodikumok hazai hozzáférhetőségének, illetve hiányának az előbbieken bemutatott adataiból mozaikképszerűen kirajzolódik a nyelvtudomány nyugati, devizás folyóiratokkal való országos ellátottságának jelenlegi helyzete. A jobb áttekinthetőség kedvéért foglaljuk össze az eddig nyert részeredményeket, s nézzük meg az országban meglévő valamennyi „fontos” nyelvészeti periodikum (417) megoszlását példányszámuk szerint, valamint a fővárosi és a vidéki gyűjtemények között. (ld. a következő oldalon levő táblázatot.)

Példány- szám db	Periodikum		Ezek közül				
	db	%	Budapesten		Vidéken		Együtt
			db	pld	db	pld	pld
1	215 *	51,6	203	202	12	12	215
2	72	17,3	72	133	11	11	144
3	41	9,8	41	98	22	25	123
4	38	9,1	38	98	34	54	152
5	22	5,3	22	83	18	27	110
6	12	3,0	12	45	12	27	72
7	4	0,9	4	17	4	11	28
8	4	0,9	4	20	4	12	32
10	3	0,7	3	19	3	11	30
13	2	0,5	2	16	2	10	26
14	1	0,2	1	14	–	–	14
18	2	0,5	2	23	2	13	36
25	1	0,2	1	9	1	16	25
Összesen:	417	100,0	405	778	125	229	1007

* Ebből 181 csak az MTA Könyvtárában van meg.

Az összesített adatok azt mutatják, hogy az országban meglévő, valamennyi kurrens, nyugati, nyelvészeti tárgykörű folyóirat 97%-a Budapesten hozzáférhető. Vidéken viszont csak 30%-uk érhető el. Mindössze 12 csak vidéken hozzáférhető periodikum jár az országba.

A példányszámok tekintetében még kedvezőtlenebb a vidéki kutatóhelyek ellátottsága. Az országba járó összes példányszám (1007) 77%-a Budapesten van és csak 23%-a oszlik meg a vidéki intézmények között.

Az országba járó összes nyelvészeti periodikum közül 357 (az összes cím 86%-a, az összes példányszám 35%-a) az Akadémiai Könyvtárban megtalálható. Ez a jelenség azt igazolja, hogy az MTA Könyvtára, mint a nyelvtudomány gyűjtéséért felelős országos szakkönyvtár messzemenően törekszik arra, hogy e kötelezettségének eleget tegyen.

Budapesten összesen 75 intézmény között oszlanak meg a vizsgált periodikumok. Az ELTE Könyvtárában és a hozzátartozó 26 tanszéki könyvtárban 135 cím található 186 példányban. (Ez a Budapestre járó címek 33%-a, s az itt fellelhető példányok 24%-a.)

A vidékre járó 125 folyóirat 229 példány 17 vidéki város 54 kutatóhelye, könyvtára stb. között szóródik szét.

A vidéki példányok 81%-a három nagy egyetemi városba jár, a következő arányban: Debrecen 42%, Szeged 29%, Pécs 10%.

Az országban egyetlen példányban sem található folyóiratok (407 cím) 66%-a négy szakterület között oszlik meg: általános és alkalmazott nyelvészet (30%), germanisztika (16%), romanisztika (10%), és végül nyelvtanítás, nyelvtanulás (10%).

Ellátottságunk és feladataink

A devizaért beszerezhető kurrens külföldi nyelvészeti folyóiratokkal való országos szakirodalmi ellátottság átlagos színvonalúnak ítéltető a vizsgálat során nyert adatok alapján: a budapesti ellátottság jobb, a vidéki rosszabb. A folyóiratcímek és példányszámok nagyfokú Budapestre való koncentrálódását több tényező is indokolja és magyarázza. Egyfelől az Akadémiai Könyvtárnak, mint a nyelvtudományi szakirodalom gyűjtéséért felelős országos szakkönyvtárnak léte, másfelől olyan, kiemelkedően jelentős nyelvtudományi kutatóhelyeknek budapesti székhelye, mint az MTA Nyelvtudományi Intézetének vagy az ELTE Bölcsészettudományi karának. A példányszámok helyes értékelésénél nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a tanszéki könyvtárakat csaknem kizárólag az ott dolgozók, illetve tanulók használhatják.

A kifejezetten nyelvészeti kutatóhelyek mellett az ugyancsak Budapesten székelő számos egyéb egyetem, főiskola is joggal járhatja az idegennyelv-oktatást segítő külföldi periodikumokat. Itt kell megállapítunk azt is, hogy sem Budapesten, sem vidéken nem találtunk olyan példányokat, melyeknek az adott helyen való megléte többé-kevésbé ne lenne indokolható.

A vidék ellátottsága mind a választék, mind a példányszámok tekintetében jóval kedvezőtlenebb képet mutat. Ha figyelembe vesszük egyes folyóiratoknak már az előbbieken is említett „kézikönyvszerű” mivoltát, akkor messze nem ítéltető pazarlónak a vidéki ellátottság, sőt aluellátottságról is beszélhetünk.

A vidék joggal szegényesnek mondható nyelvészeti periodikumellátottságát valamelyest enyhíti az a körülmény, hogy a vidéki egyetemeken elég szép számmal dolgoznak „ingázó” (Budapestről heti néhány napra odautazó) egyetemi tanárok, előadók, akik a fővárosban tudják szakirodalmi igényeiket kielégíteni a kurrens külföldi folyóiratok tekintetében is, s ugyanők bizonyos fokig információközvetítőként is szerepelnek. Ez azonban pusztán kényszermegoldás, s mivel napjaink közhelyszerű igazsága, hogy a modern oktatás, kutatás nem nélkülözheti a folyóiratok nyújtotta friss információkat, a vidéki egyetemek megfelelő választékú és példányszámú ellátottságát minden körülmények között biztosítani kell.

A másoltatás mint lehetőség éppen a nyelvészeti periodikumok esetében csak ritkán tudja pótolni a hiányzó folyóiratokat. Sokéves használatelemzési tapasztalatunk ugyanis azt tanúsítja, a nyelvészek esetében az adott folyóiratszám, évfolyam teljes átnézése az úzus. Ha számításba vesszük a xeroxmásolat költségeit (beleértve a devizális kiadásokat is) s a nyelvészeti cikkek terjedelmét (hosszabbak, mint a természettudományi vagy a műszaki tárgykörűek), akkor tényként kell elfogadnunk, hogy ma még nemcsak a humán kutatók számára anyagilag elérhetetlen a rendszeres, nagy mennyiségű xeroxoztatás, de az ország számára sem kifizetődő bizonyos határokon túl.

A nyelvészeti szakirodalmi ellátottság javításának lehetőségét mindenképpen a kooperáció felelevenítésében és *hatékonyá* tételében látom. A hangsúly a hatékonyságon van! Ameddig csak végeláthatatlan hosszúságú kooperációs értekezleteken veszünk részt és nincsenek meg a megalapozott javaslatok végrehajtásának feltételei, addig a kutatók bizalmát és segítőkészségét nem várhatjuk el. Azt, ami a hatvanas években ezen a címen

folyt, nem is nevezném kooperációs munkának. A szerzeményezési kooperációs munkának megbízható, naprakész nyilvántartásokon kell alapulnia, amelyekhez bizalommal fordulhat minden budapesti és vidéki intézmény, ha régebbi, de hiányzó vagy éppen újonnan induló nyelvészeti periodikumok beszerzése válik aktuálissá, ha egy kurrens nyelvészeti folyóiratát kényszerűségből vagy ésszerűségből le kívánja mondani, vagy ha esetleg az országban meglévő példányok „újrafelosztását” diktálja a szükségszerűség. A kooperációs munka szakértelmet, pontosságot követelő, időigényes feladat, amit nem lehet félkézzel, más munkafeladatoktól „elspórolt” néhány óra alatt eredményesen végezni. Az alapnyilvántartás kezelése, naprakészen való tartása, az induló új nyelvészeti periodikumok számbavétele, a kapcsolattartás az ország összes nyelvészeti kutatóhelyével, az egy-egy nyelvészeti szakág irodalmát leginkább ismerő szakkutatókkal mind-mind kooperációs feladat, amely minden szakmai tudáson túl még diplomáciai érzéket is igényel.

A *hatékony*ság fogalmába az is beletartozik, hogy a kooperációs munkát végző személy(ek) mögött olyan kompetens intézmény álljon, – legcélravezetőbb, ha ez az intézmény az illető tudományterület gyűjtéséért felelős országos szakkönyvtár, – mely megfelelő anyagi bázissal rendelkezik ahhoz, hogy ne csak határozatok szülessenek a jelenlegi szakirodalmi ellátottság javítására, hanem konkrét intézkedésekre is legyen mód. (Az anyagi bázisnak részint a kooperációs munka költségeit kell fedeznie, részint bizonyos, a kooperációs kör által közösen beszerzendőnek ítélt periodikumok előfizetését.)

A könyvtári szakembereknek szakkutatókat is be kell vonniuk a kooperációs munkába. Megítélésem szerint az elmúlt évek kényszerű takarékosági intézkedései, az évről-évre tartó, egyre reménytelenebb versenyfutás az emelkedő folyóiratárakkal napjainkra már olyan kényszerhelyzetet teremtett, hogy az évekkel ezelőtt még vonakodni látszó szakemberek együttműködési készségére ma már biztosan építhetünk.

* * *

A jelenlegi vizsgálattal a nyelvtudomány nyugati devizás folyóiratokkal való ellátottságának helyzetét kívántuk tisztázni. A műszerül szolgáló minden információt magában foglaló kartoték az MTA Könyvtára folyóirattárában hozzáférhető, s alkalmas arra, hogy egy országos kooperáció alapját képezze. A cédulákon levő információk ma még relevánsak, holnapra azonban elavult porfogóvá válhat az egész anyag, ha nem történik intézkedés a folyamatos vizsgálódásra, és adatkiegészítésre. Ma még 407 hiányzó külföldi periodikumot tartunk számon a nyelvtudomány területén, de a hiányok száma napról-napra nő. Az időben meg nem rendelt folyóiratok később már nem lesznek beszerezhetőek; esetleg csak évek múlva, eredeti áruk többszöröséért, reprint formában vehetjük meg őket. Az információkiesés okozta károkat azonban biztos, hogy megsínyli a kutatás.

JEGYZETEK

1. A felhasznált források a következők voltak:

- a) Ulrich's International Periodicals Directory. Bowker Serials Bibliography. 22. Ed. 1983. 1969 p. New York-London. A „Linguistics” szak anyaga: 802–816. p.
- b) Irregular Serials and Annuals. Az International Directory. A Bowker Serials Bibliography. 8. Ed. 1983. 1594 p. New York-London. A „Linguistics” szak anyaga: 551–568. p.

- c) MLA Directory of Periodicals. 1980/81. Ed. The Modern Language Association of America. New York. 1981. 692 p.
- d) *Analecta Linguistica*. Budapest-Amsterdam. Akadémiai Kiadó-Benjamins. 12. 1982. no. 1., A List of Linguistic Periodicals 155–196. p.
- e) *Lingua. Language and Literature Quarterly. Zeitschriften-Journals*. Cobra Verl. München, 1980. Verzeichnis der Zeitschriftenhefte. 2–17. p.
- f) *Linguistic Bibliography for the year 1976. Bibliographie Linguistique de l'année 1976*. Hague-London. Nijhoff. 1980. Periodicals. XVII–XLVI. p.
- g) *Bulletin Signalétique. 524 Sciences du Langage. Centre National de la Recherche Scientifique. Paris. vol. 36. 1982. Tables annuelles. (A referált periodikumok jegyzéke.)* 1–8. p.
2. A felkért szakemberek, akiknek értékes segítségéért ezúton is köszönetet mondunk, a következők voltak: *Andor* József tanársegéd, *Balázs* János, a nyelvtudományok doktora, *Hermann* József, az MTA levelező tagja, *Kiss* Lajos, a nyelvtudományok kandidátusa, *Madary* Kamill könyvtáros, tanár, *Márk* Tamás tanársegéd, *Mollay* Károly, a nyelvtudományok doktora, *Szentgyörgyvári* Artur, a nyelvtudományok kandidátusa, *Szépe* György, a nyelvtudományok kandidátusa.

BESZÉLŐ INDEX a hangos könyvhöz. — A Kongresszusi Könyvtárak a vakok könyvtári ellátásával foglalkozó részlege fejlesztette ki ezt a dokumentumtípust. A kazetta gyors porgetése közben nemcsak „bip” hang jelzi az új fejezetet, szövegrész kezdetét, hanem hallani lehet a szövegrész — lassítva felvett — címét is, úgyhogy a használó mindjárt normális sebességre állíthatja a magnót, ha érdekli a téma. — Ez az eljárás mintegy 100 dollárral növeli a kazetta előállításí költségét, úgyhogy csak olyan könyvek magnóra vételénél érdemes használni, amelyeket sokat keresnek, s amelyek sok viszonylag önálló szövegrészből állnak; egyelőre főként szakácskönyveket vettek így indexelt formában kazettára.

News · National Library Service for Blind and Physically Handicapped, 1984. július-szeptember